

SENOSIOS LIETUVIŲ KALBOS SLAVIZMAI

Tiksliau sakant, čia liečiama tik viena, svarbiausioji, slavizmų rūšis – iš slavų kalbų paskolinti žodžiai. Leksikos slavizmams, vartotiems senojoje lietuvių kalboje (XVI-XVII a. raštuose), kaip žinoma, specialiai skirta solidi P. Skardžiaus studija (daktaro disertacija)¹. Jau šeši dešimtmečiai, kaip pagrindinė informacija apie senuosius slavizmus imama būtent iš šio autoritetingo veikalo. Tai perdėm leksikografinio pobūdžio darbas. Be ploto, tačiau į visišką išsamumą nepretenduojančio alfabetinio slavizmų žodyno, dar pridėta tikrai įžanga, kur apžvelgti svarbiausieji pirmtakų tyrimai. Šiaip kokių nors apibendrinimų nesiimta daryti (gal atidėjus juos pratarmėje užsimintai antrajai darbo daliai, prie kurios autorius vėliau, deja, nebegrižo). Išimtimi nebent būtų galima laikyti tik probėgšmais kliudytą klausimą, iš kurių slavų kalbų daugiau skolinta. Atpasakodamas J. Karlovičiaus 1875 m. pareikštą tvirtinimą, kad tarp lietuvių kalbos skolinių pirmąją vietą užimantys polonizmai, antrąją – iš baltarusių kalbos kilę žodžiai, trečiąją – senosios slavų kalbos skoliniai, Skardžius priduria, kad lietuviai neturintys nė vieno žodžio, gauto tiesiai iš senosios slavų kalbos, o teiginys, jog skolinių iš lenkų daugiau negu iš baltarusių, tinkantis tik senosios lietuvių kalbos, o ne dabartinės (tarmių) slavizmams². Tiksliai suskaičiuoti, kiek skolinių kildinama iš vienos ar kitos slavų kalbos Skardžiaus žodyne, vėliau yra ėmėsis J. Palionis. Nors smulkiau nepaaiškinta, kas ir kaip skaičiuota (tik pasakyta, kad "drauge su tikriniais vardais, kurių čia užfiksuota ≈ 50, ir kai kuriais fonetiniais bei gramatiniais variantais, bet neskaitant lietuviškos šaknies žodžių"), pateiktų skaičių bendrajai orientacijai visiškai pakanka: iš maždaug 2950 slavizmų lenkų kalbos skoliniais esą laikoma apie 1500, baltarusių – apie 760, baltarusių arba lenkų – apie 630, rusų – apie 40 ir apskritai slavų kalbų – apie 20³. Tie skaičiai dabar jau ir kitų⁴ pasigaunami, kartais dar taip, kad gali susidaryti klaidingas įspūdis, jog jie paimti iš paties Skardžiaus⁵. Turint prieš akis ką tik minėtas slavizmų grupes, nereikia pamiršti, kad ne visos jos išskirtos pagal šaltinio kalbą. Vargiai galima abejoti dėl pagrindinės Skardžiaus darbo nuostatos, kad iš principo senosios lietuvių kalbos slavizmai pagal kilmę gali būti tikrai dvejopi – arba iš lenkų, arba iš baltarusių kalbos (kartu su pastarosios išta-

¹Skardžius P. Die slavischen Lehnwörter i. Altlitauischen. - TiŽ VII 3-252 (ir atskiras atspaudas: Kaunas, 1931).

²Op. cit. P. 15.

³Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI-XVII a. V., 1967. P. 269-271. Glausčiau tai pakartota kitoje jo knygoje: Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979. P. 80-81.

⁴Sabalaiuskas A. Lietuvių kalbos leksika. V., 1990. P. 229.

⁵Čekmonas V. Slavizmai. - Tarybų Lietuvos enciklopedija. V., 1988. T. 4. P. 42.

komis – senosios rusų kalbos vakarinėmis tarmėmis). Kitas dalykas, kad praktiškai neretai neįmanoma tvirtai pasakyti, iš katros kalbos skolinta (slavizmo galimą prototipą turi jos abi), be to, pasitaiko atveju, kai ieškomo prototipo nepasiseka rasti nei vienoje, nei kitoje iš jų, ir tada lieka tenkintis mažiau apibrėžtu žodžio slavizmo konstatavimu (o tam gali būti pasiremama ir rusų leksikos faktais). Vadinasi, ligšiolinis senųjų slavizmo artimiausių šaltinių tyrimas leidžia taip apriboti klausimą: ar iš lenkų, ar iš baltarusių kalbos daugiau skolintasi? Skardžius neabejojo, kad senojoje lietuvių kalboje tikrai daugiau polonizmo. J. Palionio skaičiavimai rodo, kad slavizmo, kildinamų tik iš lenkų kalbos, maždaug dvigubai daugiau negu kildinamų tik iš baltarusių kalbos: atmetus abejotinus (kai atsakančių žodžių nerasta nei lenkų, nei baltarusių kalboje), iš 2890 išaiškintų slavizmo neginčijamų polonizmo būtų 52 %, baltarusybių – 26 % (be to, dar liktų 22 % tokių, kur įmanomas dvejopas kildinimas – tiek iš lenkų, tiek ir iš baltarusių kalbos).

Sio rašinio tikslas – parodyti, kad santykis tarp polonizmo ir baltarusybių (vienų ir kitų sudaromos senųjų slavizmo dalies dydis) iki šiol įsivaizduojamas visiškai klaidingai, tiesiog atvirkščiai negu iš tikrųjų turėtų būti. Kad nemažai XVI–XVII a. slavizmo yra likę neįtraukti į Skardžiaus žodyną, čia nėra lemiamas dalykas: daugumą skolinių, šiaip ar taip, jis apima, ir nėra rimto pamato manyti, kad likusius skoliniams turėtų būti būdinga jau kitoniška proporcija tarp polonizmo ir baltarusybių. Tad pakanka ribotis tais pačiais Skardžiaus slavizmais, tik reikia iš naujo peržiūrėti jų kildinimą iš slavų kalbų atsakančių žodžių. Neteisinga būtų kaltinti Skardžių nerūpestingai, nepakankamai apdairiai prirašinėjus aiškiamų slavizmo spėjamus prototipus iš slavų kalbų. Jis padarė beveik viską, ką anuo metu buvo galima padaryti, dėl baltarusių leksikos teturint po ranka vienintelį stambesnę leksikografinę patarėją – I. Nosovičiaus vienatomį žodyną (skirtą pirmiausia tarminei leksikai) ir kai net lenkų didžiaisiais žodynais (vadinamuoju Varšuvos ir ankstesniu B. Lindės) toli gražu ne visada buvo galima tenkintis – juose senoji lenkų leksika reprezentuojama dar gana nenuosekliai bei su nemažomis spragomis. Dabar senoji lenkų ir ypač baltarusių leksika jau žymiai prieinamesnė. Paskelbę per pastaruosius dešimtmečius ne vieną dabartinės baltarusių kalbos bei jos atskirų tarmių ar tarmių grupių žodyną, baltarusiai pagaliau ėmėsi intensyviai leisti daugiatomį istorinį žodyną⁶, kuris jau vienas pats sudaro iš esmės kitas, daug palankesnes sąlygas tirti seniesiems slavizmams. Ne vieno slavizmo aiškinimą, nors ir rečiau, leidžia pakoreguoti naujieji kapitaliniai lenkų kalbos istoriniai žodynai⁷. Tie žodynai dar nebaigti, tad dar ne metas imtis naujo visuotinio senųjų slavizmo (gal net nebesiribojant Skardžiaus rinkiniu) kilmės nagrinėjimo. Čia keliamam kuklesniam uždaviniui spręsti visai pakaks naujai perkratyti porą Skardžiaus žodyno pradžios fragmentų. Pasirenkami raidžių *b-* ir *d-* žodžiai. Pirmosios raidės yra 162 straipsniai, antrosios – 99, tad iš viso – 261. Leksikos slavizmo tiek nėra. Tikru leksikos slavizmu tegali būti laikomas žodis (apimantis visus fonetinius ar kitus galimus variantus, nereikalaujančius skirtingo kilmės aiškinimo), tiesiogiai atsiradęs iš atsakančio slavų žodžio. Todėl pirmiausia atmetami ir neskaičiuojami

⁶ Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Мінск, 1982. Вып. 1 (1990 ісежо вып. 10 [iki замена]); apie šio žodyno svarbą lituanistikai žr. rec. Lietuvos istorijos metraštis 1983 m., 1984. P. 134–139).

⁷ Słownik staropolski. Wrocław etc., 1953. T. 1 (1987 ісежо t. 9 [iki używanie]); Słownik polszczyzny XVI wieku. Wrocław etc., 1966. T. 1 (1987 ісежо t. 17 [iki nierosty]).

pačios lietuvių kalbos dariniai: vediniai su slaviškais afiksais, tiek iš lietuviškų žodžių, hibridiniai (pvz., *draugavoti*; juo labiau tai tinka straipsniams, specialiai skirtiems slaviškiems afiksams, pvz., *da-*), tiek iš slavizmų (pvz., *budavorius*), vediniai (tiesioginiai, pirmojo laipsnio, ir tolimesni) su lietuviškais afiksais iš slavizmų (pvz., *bevėlyti, bagotingai*), hibridiniai dūriniai (pvz., *botagotis* < * *botag-kotis*); išimtis daroma tik tais atvejais, kai darinys patvirtina buvus tokį prasidedantį *b-* ar *d-* slavizmą (pamatinį žodį), kuris atskiru straipsniu nėra patekęs į Skardžiaus žodyną (pvz., *bielas* : *bielyti, drukavódingi* : *drukavóti, dvarnumas* : *dvarnas*). Praleidžiami ir visi antriniai variantai bei perdirbiniai, tegul ir pateikti skyrium (savo alfabetinėje vietoje), tačiau atskirai paprastai nė Skardžiaus nekildinami (pvz., *bluznostva; būbinas, būgnas; boti, dabóti*), nes tai nėra savarankiški skoliniai, jų ištakos slavų kalbose tos pačios, kaip ir *bluznierstva, būbnas, dboti*). Iš viso dariniams (retkarčiais net vien slaviškiems afiksams) ar tolimesniems variantams skirtų straipsnių yra 35 (*b-* – 20, *d-* – 15). Toliau dar būtų tikslinga atsiriboti nuo tikrinių vardų. Į bendruosius žodynus jie paprastai neįtraukiami, turi savo specifiką ir jų genezės tyrimas. Skardžiaus žodyne jų nedaug, peržiūrimuose puslapiuose – vos 5 vardai (visi *b-* raidės), ir tie patys veikia be didesnio nuoseklumo parankioti. Tad iš 261 straipsnio lieka 221. Aiškindamas kilmę, Skardžius tik viename iš tų straipsnių visai nėra nurodęs atsakančio prototipinio slavų žodžio (dėl spėjamo slavizmo *dzentilas*), dar kitame, irgi neradęs tiesioginio šaltinio (ši kartą žodžiui *burkantai*), yra vien priminęs panašų senosios rusų kalbos žodį. Likusiuose 219 straipsnių lenkų kalbos žodžiai prirašyti 116 atvejų (53 %), baltarusių – 54 (25 %), baltarusių ir lenkų – 49 (22 %); procentinis atskirų grupių dydis nebūtų kitoks ir neatsisakius vardų. Skaičiavimo rezultatai, kaip matyti, mažai tesiskiria nuo tų, kurie buvo gauti J. Palionio – vėl išeitų, kad polonizmų dvigubai daugiau negu baltarusybių. Tai sykiu patvirtina pasirinktąją peržiūrėti žodyno dalį (su *b-* ir *d-* slavizmais) esant visiškai pakankamą susidaryti bendram vaizdui dėl polonizmų ir baltarusybių santykinio gausumo.

Pradedant medžiagos reviziją šių dienų akimis, pirmiausia reikia konstatuoti, kad nepakankamai aiškūs, abejotinos kilmės yra ne vien anie du žodžiai. Dėl poros labiau priimtina manyti, jog tai visai ne skoliniai, o pačios lietuvių kalbos žodžiai: 1) *bradas* "brasta", Skardžiaus kildintas iš le. *bród* (pridurtina, jog yra ir s. br. *бродъ*), platokai pažįstamas šia ir dar kitomis reikšmėmis ir iš dabartinių tarmių (dar plg. *brada* "t.p."), veikiausiai kartu su la. trm. *brads* "t.p." tėra slavų žodžio tikslus atliepinys⁸; 2) *bubas* "baubas, vaikų baidyklė" (iš 1600 m. Morkūno Postilės), kildintas iš reto le. *buba* (pirmą sykį pasirodžiusio XVII a. Knapaskio žodyne), sunkiai atskiriamas nuo *būbis, būbė, būbūlis, ia. bubis, bubėlis, bubulis* "t.p.", kurie dabar etimologų teisingai laikomi lenkų žodžio giminaičiais⁹ (tos pačios šeimos galėtų būti ir *baūbas*). Tačiau daugiausia tarp abejotinių yra tokių, kuriuos daugiau ar mažiau patikimai būtų galima skirti ir prie germanizmų: 3) **baltas* "spaustuvas, spaudykla; gylmatis, grimzdas, svarlys, svambalas" (pacituotos dvi Bretkūno Biblijos formos), kildintas iš br. **boams*, remiantis vien r. *bo m* "varžtas; sklendė" buvimu, tačiau pastarasis,

⁸Toks lie. *bradas* "brasta" aiškinimas etimologijos literatūroje nėra jokia naujiena ir galėjo būti žinomas jau ir Skardžiui, žr. B u g a RR I 323; T r a u t m a n n R. Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen, 1923. S. 37; B r ü c k n e r A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1927. S. 40.

⁹Słownik prasłowiański. Wrocław etc., 1974. T. 1. S. 432.

deja, yra palyginti vėlyvas (Petro laikų) germanizmas; kiek anksčiau rytų slavus yra pasiekęs kitas šio žodžio variantas reikšme "strėlė, sviedinys", plg. ir s. br. *боѡма* "toks ginklas" (žinomas iš Berindos 1653 m. leksikono); tad šio Prūsų krašto skolinio šaltinio natūraliau būtų ieškoti ne rytų slavų kalbose, o gretimose vokiečių tarmėse, plg. v.ž. *bolt(e)*, taip pat iš atokesnių germanų kalbų ang., dn. *bolt* "varžtas; sklendė; (istor.) strėlė"; dar plg. lie. trm. *bultis* "stora ratlankių vinis", kurio germaniška kilmė akivaizdi; 4) *bekerėlis* "kaušelis, taurelė", t.y. jo pamatinis žodis **bekeras (-is)* kildintas iš reto dab. le. *becher (bekier)*; tam paremti būtų galima pridurti, kad jau iš XVI a. žinomas kaip tik deminutyvinio pavidalo le. *becherek*, tačiau visa bėda, kad *bekerėlis* yra ne reali raštų forma, o tik spėjama, Skardžiaus atstatyta, manant, jog Sirvydo žodyno *bikierelis* (Skardžiaus darbe *bikierells* – su korektūros klaida) – tikriausiai apsirikimas vietoj *biekierelis*; laikantis principo, kad paprastai prūminesnis skaitymas be taisinėjimų, reikėtų kalbėti apie *bikerėlis* – deminutyvą iš **bikeris*, kuris sykiu su la. *bikeris* (plg. ir dem. *bikeriņš*) jau skirtinas prie tiesioginių germanizmų, plg. s. saksų *bikeri* "(v.) Becher" (dėl -i- dar plg. lie. *pikis* < Prūsų v. *pick* "Pech", lie. *stikselis (štikselis)* < Prūsų v. *sticksel* "Stecksel"); 5) Bretkūno *bolvarkas* "krantinė" kildintas iš le. (pasen.) *bolwark*, tačiau le. *bolwar(e)k* težinomas iš vėlesnių (ne XVI a.) raštų ir kiek kitokiomis reikšmėmis "bokštas, tvirtovė; bulvaras", tad gal paprasčiau galvoti apie skolinimą tiesiai iš v. *Bollwerk* "krantinė, kranto sutvirtinimas; bastijonas, tvirtovė" (dėl lie. -a- plg. *cūka:as* < v. *Zucker, varkštotas* < v. *Werkstatt*); 6) dėl *bōtas* "valtis" (jau XVI a.) paties Skardžiaus neapsispręsta, iš ko kildinti – iš le. *bat* ar tiesiai iš vokiečių (*Boot*); tik tiek galima pridurti, kad iš XVI a. antros pusės žinomas dar tik le. *bata* "(burinė) valtis", *bat* tepasirodo Knapskio žodyne; to paties meto (XVII a. pradžios) yra s.br. *бамѡ* "valtys, baržos"; 7) *būksos* "kelnės", cituotos iš Prūsų rankraštinio žodyno ir kildintos iš le. (trm.) *buksy*, galėtų būti kartu su vėlesniu to krašto bei Paprūsės *būksos (būksvos)* tiesiai iš vokiečių, plg. v. *Buze* (šalia įprasto pl. *Būzen*), v.v.ž. *buxe*, saksų *Buchsen*; 8) *bulvarkas (bulverkas)* "įtvirtinimas, tvirtovė" (jau Bretkūno), kildintas iš pasen. le. *bulwark, bulwerk* (abu variantai, galima pridurti, yra vėlesni, XVI a. nesiekia, be to, pirmasis tenurodomas reikšmėmis "bulvaras; krantinė"), galėtų būti, kaip ir *bolvarkas* (žr. 5), gautas iš vokiečių be lenkų tarpininkavimo; dėl -u- priimtinas kildinimas iš Prūsų v. *bulwerk* "Bollwerk", kurį jau yra nurodęs K. Alminauskis, savo germanizmų žodyne aiškindamas lie. *būlvarkis* (dar plg. abejonių dėl tiesioginio skolinimo iš vokiečių negalintį kelti retą la. *bulverkis*); 9) *būrtikas* "apvadas, apkraštys" (Bretkūno) kildintas iš le. *burcik*, kuris težinomas kaip vėlyvo germanizmo *burt* deminutyvas (iš XVI a. tenurodomi reti *burtek* "apvadas, juostelė", *burta* "kaštas, briauna"), galėtų būti pačių lietuvių deminutyvas (su kaip tik Prūsų lietuvių šnektoms – tarp jų vadinamajai žvejų – nesvetima priesaga -ikas) iš *burtas* (juo vienoje iš citatų pats Bretkūnas yra pakeitęs išbrauktą deminutyvinę formą), atsiradusio ne iš įprastinio v. *Borte* (f.), o iš ankstesnio *Bort* (m.), plg. ir v.v.a. *hort(e)*; germanizmuose u vietoj v. *ō* gana dažnas, plg. *blūkis, būdelis, drūpė*; 10) *drakas* "slibinas" kildintas iš s. br. **δρoκs*, tepasiremiant s.r. *δρoκs* buvimu, nors įmanomas ir lenkų tarpininkavimas: jeigu le. trm. *drak, drach* ir būtų vėliau skolinti, lenkus jau XVI a. turėjus bibliinį *drak* rodo išvestinis bdv. *drakowy* (1455 m. Biblija); dar svarbiau – nėra garantijos, kad neskolinta iš v. *Drache* ar net tiesiai iš lo. *draco*. Tad pastarasis skolinys savo pobūdžiu jau primena šių dienų vadinamuosius tarp-tautinius žodžius. Prie tokių skolinių, neturinčių slavų kalbų tarpininkavimo aiškių pėdsakų

ir gal tiesiai paimtų iš klasikinių ar kitų tolimesnių kalbų, dar priklauso: 11) *dekrėtas*, kildintas iš le. *dekret* (pridurtina, kad yra ir s. br. *декретъ, дэкретъ*), bet galintis būti ir iš lo. *decrētum* (plg. ir v. *Dekret*); 12) *dijakonas* (iš citatos matyti, kad seniau rašyta, kaip ir dabar, *dia-*), kildintas iš le. *djakon* (dabartiniuose istoriniuose žodynuose apibendrintai rašoma *dyjakon*, dažniausi senieji grafiniai variantai turi *dya-* ir *dia-*), nors tiek pat čia būtų tikę nurodyti ir s. br. *дѣяконъ* su savo variantais, tuo, žinoma, nesumažinant įtarimo, kad galėjo būti remiamasi tiesiai lo. *diaconus* < gr. *διάκονος* (plg. ir v. *Diakon*). Taigi matyti, kad yra dar bent 12 žodžių, kurie (kaip ir anksčiau minėti *burkantai* ir *dzentilas*), mažų mažiausia nėra tiek aiškūs, kad jais būtų galima remtis, pasveriant gretimų slavų kalbų įtaką. Skardžiaus 10 iš jų (1, 2, 4–9, 11 ir 12) laikyti polonizmais, 2 (3 ir 10) – baltarusybėmis. Atmetus tuos 12, lieka 207 žodyno straipsniai; kadangi *burgamistras* ir *burgmistras*, sudėti į vieną straipsnį, veikiau yra skolinti atskirai iš kiek kitų šaltinių, galima sakyti, kad tolesni svarstymai bei skaičiavimai remiasi iš viso 208 slavizmais.

Pakartotinis kilmės šaltinių aiškinimasis parodo, kad tik mažajai pusei slavizmų tinka jų kildinimas iš tų slavų kalbų, kurias yra nurodęs Skardžius (prirašydamas spėjamus prototipinius slavų žodžius). Dažnesni atvejai, kai kilmės nuorodas reikia keisti: daug kur klaidingai orientuotasi tik į vieną slavų kalbą, nors maždaug tiek pat įmanomas skolinimas ir iš kitos, nutylėtos. Kur jau nurodytos abi gretimosios slavų kalbos, papildymai, žinoma, nebereikalingi. Tik vienu atveju, užuot nurodžius abi kalbas, geriau būtų tenkintis viena: 13) *barbiėrius* "gydytojas" (XVI a.) vargiai įmanomas iš le. *balbierz*, kuris dar ir nepažįstamas XVI a. šaltiniams (įprastinis buvo *barwierz*, ret. *balwierz*); šalia pacituoto s. br. *барберъ* (1510) dar tiktų prirašyti *барберъ* (1540). Šiaip jau kilmės patikrinimo rezultatų esmė yra ta, kad daugumą slavizmų, pagal Skardžiaus nuorodas tariamai priklausančių vienos katros slavų kalbos (arba lenkų, arba baltarusių) skolinių grupei, iš tikrųjų reikia perkelti į nepibrėžtųjų slavizmų (galimų tiek iš baltarusių, tiek iš lenkų) grupę, kuri, šitaip keleriopai išaugusi, iš mažiausios pasidaro didžiausia.

Baltarusių – lenkų grupė ypač išauga tariamųjų polonizmų sąskaita. Štai sąrašas tų slavizmų, kurie galėtų būti ne tik iš Skardžiaus nurodytų lenkų žodžių, bet ir iš atsakančių čia prirašomų baltarusių leksemų (pateikiamų senajai kalbai, jei tik iš jos žinoma, būdingu pavidalu): 14) *babka(s)* (ir *bapká, bāpkos*) "lauras" < br. (pl.) *бобку* /le. *bobek*; 15) *bagocwa* "turtas" < br. *богацтво* (*богачство*) /le. *bogactwo*; 16) *báika* "pasaka" < br. *баўка* /le. *bajka*; 17) *bakalorius* "(giedojimo) mokytojas" < br. *бокаларъ* (*бакаларъ, бакаларь*) /le. *bakalarz*; 18) *bakšta* "bokštas" < br. *баўма* /le. *baszta*; 19) *balbierius* "barzdaskutys, gydytojas" < br. *балбѣрѣ* /le. (trm.) *balbierz*; galima pridurti, kad dėl *balbierius* ir *barbiėrius* (13) slaviškumo apskritai lieka bent kiek abejonių – nėra visiškos garantijos, kad ne iš vokiečių skolinta, plg. v. *Balbier* < *Barbier*, v.v.a. *barbier*; 20) *balsamas* (*balsomas*) "balzamas" < br. *балсамъ* /le. *balsam*; 21) *balvachvolstva* "stabmeldyst", pagonybė" < br. *балвохвалство* (*болвохвалство*) /le. *balwochwalstwo*; 22) *bankiėtas* "pokylis" < br. *банкѣмъ* /le. *bankiet*; 23) *bařgas* "kreditas" < br. *бор(к)ъ* /le. *borg*; 24) *bartišius* "toks (karo) kirvis, alebarda" ("Lexicon Lithuanicum", kur šis žodis pirmiausia pasirodo, 1987 m. publikacijos rodyklėje reikšmė klaidingai nurodyta "partizanas", v. *Partisane* sutapatinus su visiškai kitos reikšmės ir kilmės v. *Partisan*) < br. *бардымъ* (*бардумъ*) /le. *bardysz* (-t- gal neaiškintinas vokiečių tarmių atstovams įprastu skardžių ir dusliųjų priebalsių painiojimu, nes toks pat svyravimas ma-

tyti ir slavų artimai susijusiame tos pat reikšmės žodyje – br. *барта* /-да, le. *barta* /-da); 25) *bartkus* "siuvėjas" vien todėl gal labiau tinka į neapibrėžtųjų slavizmų grupę, kad jo prototipas dar tvirtai nenustatytas: le. *bartek* "storžievis, šiurkštuolis" skiriasi, kaip pripažįsta Skardžius, reikšme, tačiau ir formaliai slavizmai su *-kus* juk nebūtinai turi būti iš lenkų žodžių su *-ek*, plg. *ziskus* "pelnas" <br. *зыскъ* /le. *zysk*, *Pėtkus* <br. *Петко, Петько*, tad nėra visai neįmanomas kildinimas ir iš br. *Бортко* (dab. *Бартко*); 26) *barvička* "kosmetiniai dažai" <br. *барвучка* /le. *barwiczka*; 27) *baziliškas* "slibinas" <br. *базулишокъ* (*базулишокъ*) /le. *bazyliszek*; 28) *bėdavoti* "dejuoti" <br. *бедовати* /le. *biadować* (su *-ėdėl bėdà*); 29) *beñkortas* "pavainikis" <br. *бенкартъ* (*бэнкартъ*) /le. *bękart*; 30) *bernadūnas* "bernardinai" <br. *бернадунъ* (*бернадунъ*) /le. *Bernadyn*; 31) *bespiečnas* "saugus" <br. *безпечный* (*беспечный*) /le. *bezpieczny*; 32) *bespiečnastis* "saugumas" <br. *безпечность* (*беспечность*) /le. *bezpieczność*; 33) *bestijà, -ijos* (*bestija, bėstija*) <br. *бестия* (*бестыя*) /le. *bestyja* (dab. *bestia*); 34) *bėzdas* "šėivamedis" (dab. trm. ir "alyva") <dab. br. *бэз* (abiem rkšm.) ar trm. *бэзд* /le. *bez* "šėivamedis" (nuo XVIII a. ir "alyva") ar trm. *best - bestu/bezdu* (nuo XVIII a.); kad Sirvydo laikais baltarusiams šis polonizmas jau turėjo būti paįžįstamas, netiesiogiai galima spręsti iš XVII a. vidurio r. *безъ* "alyva" (pačių rusų yra trm. *боз* "šėivamedis"); 35) *bezecnas* "begėdiškas, gėdingas" <br. *безецный, бэзэцный* /le. *bezecny*; 36) *bindolikas* "sagtis, pakabukas" <br. trm. *биндàлик* "medalis", *биндàлики* "pinikai" (plg. Berindos 1653 m. leksikono *бендаликъ* "galvaryšis, kaspinas" šalia pan. rkšm. jo *бунда*) /le. ret. (XVII a. pradž.) *bindalik* "galvaryšis, kaspinas, juostelė" (plg.s.le. germanizmą *bindat* "t.p."); 37) *býskupas* "vyskupas" <br. *бискупъ* (*быскупъ*) /le. *biskup*; 38) *blazenstva* "kvailiojimas, pokštavimas, išdaiga" <br. *блазен(ь)ство* /le. *blazeństwo*; 39) *blechorius* "vėlėjas, milvelis" <br. *блехаръ* /le. *blecharz*; 40) *blėkai* "(skerdienos) viduriai, žarnokai", nors tebūdamas antrinis (fonetinis) variantas, neatmetamas, nes pagrindinis variantas, senuosiuose raštuose nepasitaikęs, savo vietos Skardžiaus žodyne neturi ir tik čia užsimintas: *plėkai* <dab. br. *фляки* /le. *flaki*; 41) *bluzniėrius* (*bliužniėrius*) "blazgata" <br. *блужнеръ* /le. *bluźnierz*; 42) *bluznierskas* "bjaurakalbis, nešvankus" <br. *блужнерский* /le. *bluźnierski*; 43) *bluznierstva, bliužnierstvà* <br. *блужнерство, блужнерство, блужнерство* /le. *bluźnierstwo*; 44) *bol us* "bebras" <br. *бобръ* /le. *bobr* (dab. *bóbr*); 45) *bočnastis* "dėmesys, išmintis" <br. *бачность* /le. *baczność*; 46) *bodai* (dab. trm. *bodái, badái, -ai*) "bene, tartum" <br. *бодай* (dab. *бадай*) /le. *bodaj*; 47) *bolka* (gen. *bólkos*) "sija, tašytas rąstas" <br. *бал(ь)ка* /le. *balka*; 48) *bonė* "pilvotas puodas (smaugtu kaklu)" <br. *баня* /le. *bania*; 49) *bonkà* (gen. *bońkos*) "butelis" <br. *банка* /le. *bańka*; 50) *borsùkas* "barsùkas" <br. *борсукъ* /le. *borsuk*; 51) *borva* (*barvà*) "spalva; skraistė; apsiaustas" <br. *барва* /le. *barwa*; 52) *brājyti* "dūkti, siusti, siautėti" <br. *броуму* /le. *broić*; 53) *branyti* "gintis" <br. *бронуму* /le. *bronić*; 54) *brega* "krantas, pakrantė" <br. *брегъ* /le. *brzeg*; 55) *brōkas* "skirtumas, skyrimas, atranka" <br. *бракъ* /le. *brak*; 56) *brokavōnė* "skyriojimas, atranka" <br. *бракован(ь)е* /le. *brakowanie*; 57) *brokavóti* "atrinkti, skyrioti" <br. *браковати* /le. *brakować*; 58) *broma* "vartai" <br. *брама* /le. *brama*; 59) *bromka* (*bramka*) "puošnus moters galvaryštis, priekaktis" <br. *брамка* /le. *bramka*; 60) *brona* "vartai" <br. *брана* /le. *brana*, tad iš to paties žodžio (bohemizmo, plg. č. *brána*), kaip ir *broma* (58), tik iš senesnio jo varianto (dar be priebalsių tolimosios asimiliacijos); 61) *bučnas* "tvirtas, pasipūtęs" <br. *бучный* "išdidus" /le. *buczny* "išdidus, pasipūtęs, išvaizdus"; 62) *budaunykas* "statytojas, architek-

tas" <br. *будовник* /le. *budownik*; 63) *budavonė* "trobesys, būstas, statinys; statyba" <br. *будован(ь)е* (*будованне*) /le. *budowanie*; 64) *budavóti* "statyti, kurti" <br. *будовату* /le. *budować*; 65) *bujóti* "savavaliauti, lepintis, tarpti" <br. *буйату* /le. *bujać*; 66) *buntavóti* "kurstyti" <br. *бунтовату* /le. *buntować*; 67) *buntovnickas* "maištininkas" <br. *бунтовник* /le. *buntownik*; 68) *burda* "nesantaika, sąmyšis" <br. *бурда* /le. *burda*; 69) *burgamistras* "burmistras" <br. *бургомистр* /le. (psn.) *burgomistrz*; 70) *bursa* "draugija, draugė, šutvė" <br. *бурса* /le. *bursa*; 71) *bursavoti* "draugauti, bendrauti" <br. *бурсовату* /le. *bursować*; 72) *bursenykas, bursinykas* "bendrininkas, draugas" – perdaryti iš br. *бурсник* /le. *burśnik* (jei nėra pasidaryti iš *bursa*); 73) *dabudavóti* "pastatyti, baigti statyti" <br. *добудовату* /le. *dobudować*; 74) *dastótkas* "(sg.) perteklius, gausa, turtas; (pl.) indai, rykai" <br. *доставок* (*доставок*) "perteklius, turtas" /le. *dostatek* "perteklius, gausa; reikmenys, rykai"; 75) *davadnas* "tikras, tinkamas" <br. *дowodный* /le. *dowodny*; 76) *daviėryti* "pa(si)tikėti" <br. *доверпму* /le. *dowierzyć*; 77) *dbóti* (ir *dabóti*) "domėtis, atsižvelgti" <br. *дбату* /le. *dbać*; atskirai pateiktas *bóti* gali būti susidaręs ir ne fonetiškai, o dėl dezintegracijos, paskolinuose *dabóti*, (*ne*)*atbóti* <br. (*ne*)*отбату* ėmus įžiūrėti priešdėlių *da-*, *at-* vedinius iš tariamo pamatinio veiksmažodžio *boti*; 78) *dejos* "darbai, žygiai" <br. (pl.) *деу* /le. *dzieje*; 79) *deklaravoti* "skelbti" <br. *декларовату* (šalia *декляровату*) /le. *deklarować*; 80) *dekretolai* "dekretalijos" <br. *декретал* (tekstuose tik pl.) /le. (pl.) *dekretaty*; 81) *desperacija* "nusiminimas" <br. *деспераця* /le. (s.) *desperacyja*; 82) *diamentas* "deimantas" <br. *диамент* /le. *diament*; 83) *dybà* "bausmės (kankinimo) įtaisas (trinka)" <br. *дыба* /le. *dyba*; 84) *dignitorstva* "rangas" <br. *ду(к)гнитарство* (*дыкгнитарство*) /le. *dygnitarstwo*; 85) *dijablas* (raš. *diablas*) "velnias" <br. *диабол* (gen. *диабла*), *дябол* (-*бла*), *дзябол* (-*бла*), *дьябел* /le. *diabeł, dyjabeł*; 86) *dynia* "moliūgas" <br. *дыня* /le. *dynia*; 87) *disputacija* "diskusija, ginčas" <br. *диспутаця* (*дыспутаця*) /le. *dysputacyja* (*disputacia*); 88) *disputavoti* "polemizuoti, ginčytis" <br. *диспутовату* (*ды-*) /le. *dysputować* (*di-*); 89) *do* (junginyje *do to*) <br. *до* /le. *do*; 90) *drābnas* "smulkus, mažas" <br. *дробный* /le. *drobny*; 91) *dragma* "drachma" <br. *драгма* /le. *dragma*; 92) *dragūnas* "kavaleristas" <br. *драгун* (*драгун*) /le. *dragoon*; 93) *drigañtas* "eržilas" <br. *дры(к)гант* (*дрикгант*) /le. *drygant*; 94) *dronyčia* (-*čė*) "malksna" <br. *драница* /le. *dranica*; 95) *drukavódingti* "daryti, kad būtų spausdinama" – priesagos *-dingti* vedinys iš slavizmo *drukavóti* "spausdinti" <br. *друковату* /le. *drukować*; 96) *drūkorius* "spaustuvininkas" <br. *друкар* /le. *drukarz*; 97) *drukornia* "spaustuvė" <br. *друкарня* /le. *drukarnia*; 98) *dūchavenstva* "dvasininkai" <br. *духовенство* /le. *duchowieństwo*; 99) *dunčikas* "danas" <br. *дунчик* /le. *Duńczyk*; 100) *dūšià* "siela, dvasia" <br. *душа* /le. *dusza*; 101) *dūžas* "storas, drūtas" <br. *дужий* (*дужный*) /le. *duży* (*duż*); 102) *dvarnumas* "pasipūtimas, didžiavimasis" (cituojamoje vietoje – DP 276 – veikiau tokia reikšmė, ne Skardžiaus nurodytą "smalsumas", kuri tikėtų nebent DP 164, parašėje) – priesagos *-umas* abstraktas iš būdvardžio *dvarnas* (Skardžiaus jis tik su žvaigždute, nors iš tikrųjų yra realus slavizmas, pavartotas to paties Daukšos apytikriai tenumanoma reikšmė "nereikalingas, tuščias, paikas, įžūlus, ambicingas", kuri, šiaip ar taip, ir vėl priimtinesnė negu "smalsus", suponuojama LKŽ II² 939) <br. *дворный* "įžūlus, pasipūtęs, išdidus" /le. *dworny* "klastingas, įžūlus; nereikalingas; smalsus, smilus" (dar plg. br. *дворность* "išdidumas, pasipūtimas", le. *dworność* "tuštybė; smalsumas"); 103) *dvaronkà* "moteris, dvariškė" <br. (dab.) *дваранка* /le. (ret., vėlyv.) *dworzanka*; 104) **džėkas* (ar **džekas*)

"vaikas" <br. (dab.) *дзяк* "djačiokas, bernelis" /le. (vėlyv., psn.) *dziak* "t.p."

Slavizmų su nurodytais vien tik baltarusių žodžiais Skardžiaus žodyne, kaip sakyta, dvigubai mažiau negu su lenkų žodžiais. Tačiau atidžiau patikrinus pasirodo, kad ir juos ne vienu atveju, tegu jau ir nebe taip dažnai, reikia nukelti į neapibrėžtųjų slavizmų grupę. Štai tie slavizmai, kurie galėtų būti kildinami ne tik iš senosios baltarusių, bet ir iš lenkų kalbos (pastarosios žodžiai čia paprastai priprašomi istoriniuose žodynuose pateikiamu pavidalu): 105) *bajōras* "kilmingas dvarininkas, šlėkta" <s.r.(br.) *бояръ* (br. *бояринъ*, -ынъ, pl. *бояре*) /le. *bojar*; 106) *balamūtas* "apjuokėjas, dykūnas, pataikūnas, apgavikas" <br. *баламутъ* (*баломутъ*, *боламутъ*) /le. *balamut*; 107) *balamūtyti* "pataikauti, veidmainiauti; apgaudinėti, klaidinti, paistyti" <br. *баламутуму* /le. *balamucić*; 108) *balvōnas* "stabas, (netikras) dievas" <br. *болванъ* (*балванъ*) /le. *balwan* (kildinimas iš lenkų kalbos Skardžiaus užsimintas, bet tik su abejone); 109) *barōnas*, *boronas* "avinas" <br. *боранъ*, *баранъ* /le. *baran*; 110) *bařstis* "Heracleum sphondylium L." (ir *bařščiai* "barščių lapienė") <br. *борщъ*, *барщъ* /le. *barszcz*; 111) *bāžytis* "prisiekti, dievagotis" <br. *божитися* /le. *bożyć się*; 112) *bezmėnas* "buožė" <br. *безменъ* /le. *bezmian*; 113) *brėdyti* "kliedėti, paistyti; klaidinti, meluoti" <br. *bredumu* /le. *bredzić*; 114) *būdà* "palapinė, pastogė" <br. *буда* /le. *buda*; 115) *debesỹlas* "Inula L." <br. *дзевясилъ* (dab. *дзівасіл* /le. *dziewięsil* (perdirbta dėl liaudies etimologijos – *debesis* poveikio); 116) *dieškà* "kubilas, duonkubilis" <br. *деж(ь)ка* /le. *dziezka*; 117) *dỹvas* "stebukias" <br. *дуво*, *дусъ* /le. *dziwo*, *dziw*; 118) *dỹvytis* "stebėtis" <br. *душумуся* /le. *dziwić się*; 119) *dỹvnas* "stebuklingas; nepaprastas, nuostabus" <br. *душный* "keistas, nepaprastas, nuostabus" /le. *dziwny* "stebuklingas, antgamtiškas; nepaprastas, ypatingas"; 120) *donis* (-iēs) "duoklė, mokestis" <br. *данъ* /le. *dań*; 121) *dūdà* (-ōs) "pučiamasis muzikos instrumentas" <br. *дуда* /le. *duda*.

Kitaip aiškinamus slavizmus perkėlus kitur, belieka naujai suskaičiuoti, kiek slavizmų yra kiekvienoje iš trijų išskiriamų kilmės grupių. Į baltarusių – lenkų grupę, iš mažiausios, kaip jau sakyta, virtusios didžiausia, perkelti iš viso 108 slavizmai: 91 (14 – 104) – iš ankstesnės lenkų grupės ir 17 (105 – 121) – iš baltarusių grupės. Tad sykiu su čia jau buvusiais 48 slavizmais (iš Skardžiaus nurodytų 49 tik vienas *barbiėrius* (13) nebepaliktas) baltarusių – lenkų grupę dabar sudaro 156 slavizmai (iš 208 – bendrojo nagrinėjamų slavizmų skaičiaus). Vadinasi, net dėl 75 % arba trijų ketvirtadalių slavizmų negalima tvirtai pasakyti, iš katros gretimos slavų kalbos – baltarusių ar lenkų – jie paskolinti. Nemanant, kad čia labai būtina kartoti visus dar neminėtus šios grupės slavizmus su jau Skardžiaus nurodytais baltarusių ir lenkų žodžiais, galima stabtelėti nebent tiksliai prie tų, kurie privalo vienokių ar kitokių papildomų pastabų: 122) *bielas* "kalkės, baltalas" (iš Bretkūno) Skardžiaus kildintas iš br. *белъ* /le. *biel*, tačiau tokio žodžio nepažįsta ne tik istoriniai, bet, rodos, ir dabartiniai tų slavų kalbų žodynai; tad veikiausiai tai tik lietuviškas galūnės vedinys iš slavizmo *biėlyti* "baltinti" <br. *белуму* /le. *bielić*; dėl tokios darybos plg. *bōvas* "žaislas": *bōvyti(s)*, *kūsas* "pagunda": *kūsyti*, *trōtas* "nuostolis, žala": *trōtyti*; vadinasi, *bielas* čia paliktas tarp svarstomų slavizmų tik kaip savo alfabetinės vietos neužėmusio pamatinio veiksmožodžio *biėlyti* atstovas (tik vėliau apsižiūrėta, kad tarp *i-* žodžių pateiktas Bretkūno *išbiėlyti*, kur ir paaiškintas slavizmas *biėlyti*); 123) *dalmōnas* "kišenė" gali rodytis esąs jau pakankamai paaiškintas tik nutylėjus jo reikšmės skirtumą nuo br. *доломанъ* "trumpas vyriškas apsiaustas" /le. *doloman* "trumpas husaro apsiaustas"; 124) šalia *delčius* "dalytojas, tarpininkas,

dalybų liudininkas" kiek pakoreguotina slavų žodžio forma – turėtų būti br. *дел(ь)чуу* /le. *dzielczy*; 125) šalia *dijakas* "raštininkas" ir br. *дьякъ (дѣякъ)* patikslinta le. forma turėtų būti *dyjak* (rašyta ir *dijak*, *dyak*); 126) prie *dr(i)aučius (draučia)* "ietis" greta le. *drzewiec*, *drzewce*, be jau esamo br. *дресеуа*, tiktų nurodyti įprastinius br. *дресеуе*, *дресеуо*; 127) jeigu tikrai nesusirastų faktų, prieštaraujančių konstatavimui, kad XVI a. lenkai dar neturėjo *dumiec* ir kad vėliau jiems tas retas žodis tereiškę "pasipūtėlių", *dumčius* "dūmos, tarybos narys" (jau Bretkūno) turėtų būti perkeltas į baltarusių kalbos slavizmų grupę.

Likusį ketvirtadalį pirmiausia sudaro tokie slavizmai, kuriems paaiškinti reikalingas atsakantis (prototipinis) slavų žodis tuo tarpu randamas tikrai baltarusių kalboje (lenkai tokio žodžio arba visai neturi, arba turi tiek skirtingą, kad iš jo kildinti rūpinimą slavizmą nėra kaip). Iš 54 slavizmų, turėjusių įeiti į baltarusiškąją grupę pagal Skardžiaus aiškinimus, 2 (3 ir 10) palikus visai nuošaly kaip tiksliai nežinomo tiesioginio šaltinio skolinis ir 17 (105 – 121) nukėlus į ką tik apžvelgtą baltarusių – lenkų grupę, iš baltarusių kalbos kilusių slavizmų, pasirodo, iš viso yra 36, nes prie 35, taip jau aiškintų Skardžiaus, dar 1 (13) atkel-tas iš baltarusių–lenkų grupės. Naujasis sąrašas, jau beapimantis tik 17 (vietoj ankstesnių 25) % tiriamųjų slavizmų, atrodo taip: *bačkà*, *bagotỹrius (-ras)*, *balanka*, *balgaras*, *barāgas*, *baranka*, *baravỹkas*, *barbiērius*, *bezdzionē (bez(dz)iona)*, *bezdžionka (bezdzionka)*, *biesas*, *blē-ais*, *blỹnas*, *bliũdas*, *blōgas*, *bloviēščius*, *blũdas*, *blũdyti*, *blũdnas*, *botāgas (batagas)*, *bũbnas (bũgnas)*, *bũbnyti*, *buĩliai*, *dambbras*, *dēdyna*, *deĩnyčià (dainyčià)*, *dėkà*, *dėkavōnē*, *dėkavōti*, *dėkui*, *dėkujū (-ujam)*, *desėtynà*, *desėtkas*, *diēdas*, *durnavōti*, *dũšiagũbis (-hũba)*. Ir čia tik dėl dalies slavizmų būtina šį tą atskirai pridurti: 128) *bagotỹrius (-ras)* "turtuolis" turėtų būti ne iš s.br. *богатырь* bei *богатыр* "didvyris, stipruolis" (nuo XVI a. jau žinomas ir le. *bohater* "t.p.") – slavų skolinio iš Rytų, o iš pačių rytų slavų vedinio (ar gal tik perdirbi-nio), plg. (dab.) br. *базатыр (-ръ)* "turtuolis"; 129) *baranka* "krosnies (kepamieji) ardėliai, gardelė" (Bretkūno) – nežinia, ką yra turėjęs galvoje Skardžius, šalia tepirrašydamas pliką (be reikšmės nurodymo) br. *баранка* – jei tai tas pats žodis kaip ir r. *баранка* (nuo XVII a., skolinta iš baltarusių ar lenkų¹⁰), s.br. *(а)баранокъ* (nuo XVII a. antr. pus.), dab. *абаранак* "riestainis", iš jo tetiktų kildinti vien trm. *baránka* "riestainis"; Bretkūno žodžio šaltiniu veikiausiai reikėtų laikyti priesagos *-ka* leksikalizuotą deminutyvą iš s.br. *борона* "akėčios"; dėl reikšmės plg.r. (trm.) *борона* "medžių grotos (po šienų), grėdas", br. (trm.) *абаронки* "grįžtės (susuktos vytys) akėčvirbaliams įtvirtinti", *баранка* "lazdyno vytis arklodalis sutvirtinti"; 130) *baravỹkas* "storkotis, tikrinis" – LKŽ I² 652 raišymu kilmės šaltiniu šalia baltarusių žodžio dar nurodytas ir le. *borowik*, tačiau tam sunku pritarti, žinant vėlai šį žodį atsiradus lenkų kalboje: iš rytinių regionų kilusių gamtininkų, tiesa, jis įvestas į naująją lenkų grybų nomenklatūrą ir šiaip yra virtęs (ne be A. Mickevičiaus "Pono Tado" itakos) gana įprastu bendrinės kalbos žodžiu, nors tarmėse iš seno siaurai tepaplitęs – tik Suvalku krašte yra ištisinių plotų, kur vartojamas vien šis baravyko pavadinimas¹¹; 131) *biesas* "velnias; šmėkla; pagonių dievybė" – nepaisant Skardžiaus prieštaravimo, būtų neat-sargu kategoriškai tvirtinti, kad skolinimas iš le. *bies* (plg. LKŽ I² 808) visai neįmanomas: praradę paveldėtąjį **bias*, lenkai iš rytų slavų pasiskolintą *bies* jau turi vėliausiai nuo XV a

¹⁰Kochman S. Polsko-rosyjskie stosunki jezykowe od XVI do XVIII w. Słownictwo. Opole, 1975. S. 35 t.

¹¹Bartnicka-Dąbkowska B. Polskie ludowe nazwy grzybów. Wrocław etc., 1964. S. 45 t.

pabaigos, o tai kaip tik ir s.br. *беса* pirmosios fiksacijos metas; s.br. *беса*, vėliau išstumtas ir dabartinei kalbai svetimas, nebent būtų pranašesnis dėl gerai dokumentuotos reikšmės "pagonių dievybė", jeigu, žinoma, teisinga manyti tokią savarankišką reikšmę turėjus ir s.lie. *biesas* (Skardžius ir LKŽ jos neskyrė); 132) dėl *blēdis* "žala" dabar galima nurodyti realų (vietoj Skardžiaus rekonstruoto) s.br. *блѣдь* – istoriniame žodyne jis pateikiamas reikšmėmis "melas, pliurpalas; ištvirkėlė"; 133) *botāgas* (*batogas*) "rimbas" – yra ir le. *batog* "(stambus) rimbas", bet, rodos, tik nuo XVIII a.; 134) dėl *dambras* "dambra" iš baltarusių kalbos tegalima nurodyti – gal naujai įsivestą iš rusų kalbos – dab. bendr. klb. *домбра / дамбра*; 135) dėl *deinyčią* (*dainyčią*) reikalingą žodį galima nurodyti ne tik iš tarmių – yra ir s.br. *доўнуца*; 136) dalį senųjų raštų pavyzdžių s.v. *desėtynà* "dešimtinė" galima, rodos, skaityti *desetina* (su antruoju *e*), ir tada šalia jau nurodyto *десятна* tikėtų dar pridėti s.br. *decemuna* (gal ir le. *dziesięcina*, turint galvoje, kad XVI a. antr. pus. jau ne tik dalyje tarmių, bet ir šviesuomenės kalboje buvo plačiai išgalėjęs nosinių balsių nenosinis tarimas); 137) *durnavóti* "kvailioti, siusti" nėra neabejotinas šios grupės slavizmas, nes a) Skardžiaus prirašytasis *дурноеамь* iš senųjų raštų nežinomas, neaišku, kiek jis vartojamas ir dabartinėje baltarusių kalboje; b) atsakantis veiksmažodis iš principo įmanomas ir lenkų kalboje – panašių priesagos *-ować* vedinių ten pasitaiko, plg. *chorować: chory, chytrować: chytry, mądrawać: mądry, pustować: pusty* ir kt.¹²; c) negalima galvos guldyti, kad *durnavóti* nepasidarytas pačioje lietuvių kalboje su skolintine priesaga *-avoti* iš jau anksčiau paskolinto būdvardžio *duřnas*.

Iš senosios polonizmų grupės, apėmusios 116 (53 %) slavizmų, 10 (1, 2, 4–9, 11 ir 12) visai atmetus kaip netinkamus įtraukti į čionykščius slavizmų skaičiavimus ir 91 (14–104) nukėlus į neapibrėžtųjų slavizmų (potencinių baltarusybių – polonizmų) grupę, lieka 15 slavizmų, prie kurių, beje, dar vienas prisideda iš perpus padalyto straipsnio *bury(a)mistras*. Tad buvusi didžiausia grupė virsta mažiausia, apimančia jau tik 16 (8 %) slavizmų: *babiloniskas, birmavóti, blažeikas, blota, blotnus, bōstras, bronyčė, buklogas, burgmistras, desintyna(s), diecēzija, dūdkavoti, dužavonė, dužavotis, dužnas, dzbonas*. Papildomos pastabos dėl pavienių šios grupės slavizmų galėtų būti tokios: 138) *blota* "bala, purvas" įmanomas, bent jau teoriškai, ir iš senosios baltarusių kalbos, kurioje, be savo pačių *болото* (dab. *балота*), būta ir paskolintų *блото* "bala" bei *блато* "purvas", tačiau į baltarusių – lenkų grupę nenukeliamas, nes nežinomas iš Prūsų Lietuvos šaltinio ir dar kartu su *blotnus* "purvinas", kuriam atsakantis prototipinis žodis (*blotny*) randamas tikrai lenkų kalboje; 139) panašiai galima bent kiek paabejoti ir dėl *buklogas* "odinis indas skysčiams laikyti" – be įprastinio s.br. *бок-лазз* (sutinkančio su le. *boklag*), istorinis žodynas visai skyrium pateikia tokios pat reikšmės formaliai nesuprantamą *быкзакс* (1589 m.), kuris veikiausiai tėra klaida vietoj **быклакс* (plg. Skardžiaus nurodytą – irgi retą – le. *buklak*); 140) skirtingai nuo *burgamistras* (69), galimo ir iš baltarusių kalbos, *burgmistras* veikiausiai yra iš lenkų kalboje terandamo trumpesniojo varianto *burgmistrz*, dar vartoto ir XVI a.; 141) prie *desintyna(s)* "dešimtoji dalis" lenkų kalbos žodis pakoreguotinas į *dziesięcina*; 142) klaidingai pacitavęs Sirvydo *diacezya* SD⁵14 vietoj iš tikrųjų ten esančio *Diecezya* (taip ir SD³17), Skardžius netiksliai nurodė antraštinę

¹²Grzegorzczkowska R. Czasowniki odmienne we współczesnym języku polskim. Wrocław etc., 1969. S. 37 t.

formą – *diacēzija* "vyskupija" (t.b. *diecēzija*, kaip ir dabar rašoma) ir atsakanti lenkų žodį – *diacezja* (istoriniai žodynai apibendrintai duoda s.l.e. *dyjecezyja*, dabar rašoma *diecezja*; pats Sirvydas cituotoje vietoje vienodai rašė tiek lenkišką, tiek lietuvišką formą – *Diecezja*).

Galutinė išvada gali būti labai glaustai pasakyta. Įsigalėjusi nuomonė, kad senojoje lietuvių kalboje slavizmų, paskolintų iš lenkų kalbos, mažiausiai dvigubai daugiau negu iš baltarusių ir kad toks skirstymas pritaikomas didelei daugumai visų slavizmų, išskyrus maždaug 22 % (atsargiau būtų sakyti – nuo penktadalio iki ketvirtadalio) tokių, kurie galimi iš abiejų gretimųjų kalbų, yra visiškai klaidinga, nes remiasi neteisinga prielaida, kad vienos kurios slavų kalbos žodžio prirašymas Skardžiaus žodyne yra lygus nustatymui, jog atsakantis slavizmas kilęs kaip tik iš tos kalbos. Iš naujo pasidomėjus dalies Skardžiaus slavizmų kilme, pasirodo, kad iš tikrųjų viskas yra atvirkščiai: didelė dauguma – net trys ketvirtadaliai – senųjų slavizmų galėtų būti tiek iš baltarusių, tiek iš lenkų kalbos, o skoliniai, galimi tik iš katros nors vienos kalbos, tesudaro likusį ketvirtadalį, ir čia baltarusybių (mažiausiai) dvigubai daugiau negu polonizmų.

Kad senosios lietuvių kalbos slavizmų kilmės atidesnis tyrimas leidžia konstatuoti didesnę baltarusių, o ne lenkų kalbos įtaką, nereikėtų labai stebėtis. Atvirkščiai, to net buvo galima laukti, prisiminus tų trijų kalbų anuometinį funkcionavimą bei sambūvį. Šį tą sako jau pati geografija: etninės lietuvių žemės iš seno daug plačiau ribojasi su baltarusių negu su lenkų etninėmis teritorijomis. Dar svarbiau, kad baltarusiai – tai tos pačios valstybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, gyventojai, tad ir lietuvių kontaktai su jais savaime turėjo būti glaudesni negu su lenkais (bent jau iki unijinių ryšių įsigalėjimo). Vytauto laikais išaugus raštvedybai ir kartu iškilus reikalui turėti visoje valstybėje vieningą kanceliarinę kalbą, jos funkcijos nuo XIV a. pabaigos kaip tik atiteko senajai baltarusių kalbai. Svarbiausios valstybinės kalbos statusas XV ir XVI a. kėlė baltarusių kalbos prestižą ir sudarė palankias sąlygas jos įtakai. Tik nuo XVI a. pabaigos senoji baltarusių kalba, nors įstatymiškai dar ir III Lietuvos Statute (1588) pripažinta oficialiąja valstybine visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kalba, pamažu vis labiau užleidžia savo pozicijas lenkų kalbai. Anksčiau tiksliai bažnyčia buvo kiek plačiau pravėrusi duris lenkų kalbos įtakai. Tačiau ir čia reikia pridurti, kad tik pakartotinis, o ne pirmasis (Mindaugo laikų) Lietuvos krikštas susijęs su lenkų kalbos įtakos stiprėjimu.

SLAVISCHE LEHNWÖRTER IM ALTLITAUISCHEN

Zusammenfassung

Die vorherrschende Meinung, daß es im Altlitauischen (in den Schriftdenkmälern des 16.–17. Jahrhunderts) Polonismen wenigstens zweimal soviel gibt als Weißrussizismen, ist falsch. Sie beruht auf einer falschen Annahme, daß die Angabe des Wortes einer slavischen Sprache im bekannten Studium von P. Skardžius ("Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen", Kaunas 1931) gleichwertig mit der Feststellung ist, daß der entsprechende Slavismus nämlich aus dieser Sprache stammt. Polnische Wörter werden dort häufiger nur deshalb angegeben, daß die Lexik der weißrussischen Sprache dem Forscher noch schwer zugänglich war (besonders wegen des Fehlens des Wörterbuchs der alten weißrussischen Sprache). Nach dem neuen Studium des Ursprungs eines Teiles der von Skardžius gesammelten Slavismen stellt sich heraus, daß eine große Mehrheit – sogar drei Viertel – der alten Slavismen Lehnwörter sowohl aus dem Weißrussischen als auch dem Polnischen sein könnten, und die Lehnwörter, die nur aus einer von diesen Sprachen stammen könnten, das übrige Viertel ausmachen und daß es hier Weißrussizismen wenigstens zweimal mehr gibt als Polonismen.